

Förfalskningar av medeltida brakteater

Samtida och moderna myntförfalskningar

Myntförfalskningar har troligen funnits nästan lika länge som de första mynten. Förfalskningar har varit ett gissel såväl för forntida/medeltida handelsmän och myntutgivare som för myntsamlare under de senaste århundradena.

Det finns två typer av förfalskningar av mynt: samtida och moderna. Samtida förfalskningar cirkulerade tillsammans med de äkta mynten under forna århundraden. De förekommer emellertid sällan i lös- och skattfynd och är därför sällsynta och svåra att förvärva på dagens samlarmarknad. Även större museer saknar dem. Det finns emellertid skriftligt belagt från historiska straffbalkar och domstolsutslag att förfalskningar förekom förr i tiden. Straffen kunde vara mycket hårda vid upptäckt. Ofta dömdes förfalskaren och de som hjälpt till att sprida falskmynten till döden, t.ex. genom bålet eller kokning i olja. Det fanns även lindrigare straff, t.ex. avhuggning av en hand eller landsförvisning. Straffskalan kunde variera stort mellan olika länder och tidsepoker (Nathorst-Böös 1973:51ff).

Hur de samtida förfalskningarna tog sig uttryck berodde naturligtvis på *vem* som präglade dem. Om förfalskningarna präglades av personal i myntsmedjan är både motivet och vikten i allmänhet korrekta men silverhalten är lägre. Om det däremot var utomstående som gjorde förfalskningarna, skiljer de sig även stilmässigt från de äkta i fråga om teknik, motiv och inskrifter (se Bild 1) (Kluge 2007:55).

Bild 1. Starkt kopparhaltig samtida brakteatförfalskning. 24 mm och 0,41 g.

Svårare att förfalska brakteater än tvåsidiga mynt

Medeltida brakteater har varit tämligen förskonade från förfalskningar jämfört med tvåsidiga mynt från antiken, medeltiden och perioden 1500–1800. Det är nämligen betydligt svårare att prägla/förfalska brakteater och få fram den karaktäristiska formen än att slå tvåsidiga mynt. Vanliga tvåsidiga mynt präglas med en teknologi med två stampar där motivet pressas in i plantsen. Brakteater använder en helt annan teknologi som kan härledas till guldsmidesteknik. Endast en

¹ Artikeln är finansierad med forskningsmedel från Sven Svenssons stiftelse för numismatik, Gunnar Ekströms stiftelse och Stiftelsen Olle Engkvist Byggmästare.

stamp används där graveringen är djupare än tjockleken på den tunna plantsen. Under plantsen läggs ett mjukt material såsom bly eller läder och en platt cylinder används som motlägg. Vid präglingen är det inte plantsen utan det mjuka materialet som pressas samman. Motivet uppstår genom att den tunna silverplantsen böjs utan att tjockleken på plantsen påverkas. Därmed kan man se en spegelvänd bild på baksidan av den färdiga brakteaten.

Det är även svårare att förfalska brakteater p.g.a. att de inte kan gjutas. Med en tjocklek på 0,06–0,20 mm är plantsen helt enkelt för tunn. Svårigheterna att förfalska brakteater var kända redan på medeltiden. En skriftlig källa anger t.ex. att Brandenburg planerade att övergå från att prägla tvåsidiga mynt till hohlpenningar på 1340-talet av just denna anledning (Mäkeler 2010:36).

En annan anledning till att brakteater förfälskas relativt sällan är de låga priserna på brakteater. Medeltida brakteater är nämligen ofta anonyma utan text och därmed svåra att bestämma. Det krävs betydande kunskaper för att kunna samla på dem, vilket håller priserna nere. Myntförfalskarna har därför begränsade ekonomiska incitament att koncentrera sig på brakteater. Istället hamnar fokus på värdefulla mynt från antiken eller perioden 1500–1800.

Bild 2. Brakteat från Nordhausen ca 1130–40 präglad med en positiv stamp från framsidan. 24 mm och 0,94 g.

Nästan alla brakteater är präglade med en negativt graverad stamp från åtsidan. En vanlig missuppfattning är dock att brakteater präglade med en positiv stamp från framsidan per automatik måste vara förfälskningar. Brakteater präglade på detta vis kan vara förfälskningar, men behöver inte vara det. Under brakteaternas barndom (1120–60) genomfördes många experiment innan man kom fram till den optimala präglingstekniken. Från denna tidsperiod präglades några brakteater med en positiv stamp från baksidan (se Bild 2). Det

finns även senmedeltida brakteater som präglats med en positiv stamp, bl.a. korsbrakteater från såväl Polen som Tyska Orden i Preussen under 1300-talet. Dessa brakteatstamper har massproducerats genom gjutning (se Bild 3).

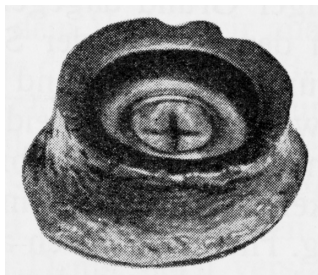

Bild 3. Positiv och gjuten stamp till korsbrakteater funnen i Königsberg. Den färdiga brakteatens diameter blir ca 14 mm. Källa: Paszkiewicz (2009:283).

Brakteater präglade av guld bjöds ibland ut till försäljning på marknaden, men dessa betraktas som moderna förfälskningar. Det finns nämligen inget skattfynd i Sverige eller Europa som hittills innehållit en enda guldbrakteat.

Brakteatförfälskningar från 1700- och 1800-talen

Moderna förfälskningar har tillverkats från 1700-talet fram till idag. Den mest kände förfälskaren av tyska brakteater var medaljgravören Nicolaus Seeländer som levde i Tyskland mellan 1683 och 1744. Han producerade en mängd olika falska brakteater; dels kopior på befintliga typer och dels fantasibrakteater. Hur väl kopiorna liknar de äkta brakteaterna varierar stort, men generellt sett karaktäriseras hans förfälskningar av felaktig vikt och ett väldigt fint stämpelsnitt som äkta brakteater inte har. De har dessutom ofta en lägre relief än de äkta och saknar de äkta brakteaternas mjuka design (se Bilder 4–7). Seeländers förfälskningar har sedan dykt upp eller identifierats lite varstans, t.o.m. i vissa museumssamlingar. Hans förfälskningar är så pass kända att en bok har publicerats om dem (Thiel 1990). Det finns samlare som specialiserar sig på just Seeländers brakteater, som ofta betingar ett pris på 200–500 €. Det fanns dock fler brakteatförfälskare under 1700- och 1800-talen, bl.a. myntsamlaren Samuel Heinrich Schmid från Braunschweig.

Bilder 4–7: Fyra Seeländer-förfalskningar jämförda med äkta förlagor.

Bild 4a och 4b. Falsk och äkta brakteat från Bremen, Biskop Hildbold von Wunstorf, 1258–73. Katalog: Kestner 67.
Falsk: 23 mm och 0,39 g. Äkta: 19 mm och 0,57 g.

Bild 5a och 5b. Falsk och äkta brakteat från Hildesheim, Biskop Konrad II eller efterföljare, 1240–60. Katalog: Mehl (Hildesheim) 135. Falsk: 27 mm och 0,72 g. Äkta: 26 mm och 0,67 g.

Bild 6a och 6b. Falsk och äkta brakteat från Magdeburg, Ärkebiskop Wichmann von Seeburg, 1152–92. Katalog: Mehl (Magdeburg) 287. Falsk: 24 mm och 0,42 g. Äkta: 22 mm och 0,87 g.

Bild 7a och 7b. Falsk och äkta brakteat från Groitzsch, Fogde Dietrich von Sommerschenburg, 1190–1207. Katalog: Posern-Klett 1154. Falsk: 36 mm och 0,91 g. Äkta: 35 mm och 0,85 g.

Bilder 8 och 9. Två fantasibrakteater från 1700- eller 1800-talet. Krönt R, 14 mm och 0,05 g.
V omgiven av ringar och punkter, 14 mm och 0,27 g.

Bilder 10–12 Tre svenska brakteatförfälskningar från 1700- och 1800-talen jämförda med original.

Bild 10. Falsk och äkta brakteat från Knut Eriksson (1167–96).

Falsk: 16 mm och 0,12 g. Äkta: 18 mm och 0,37 g.

Bild 11. Falsk och äkta brakteat från Magnus Ladulås (1250–75).

Falsk: 13 mm och 0,07 g. Äkta: 14 mm och 0,10 g.

Bild 12. Falsk och äkta brakteat från Sten Sture d.ä. (1470–97, 1501–03).

Falsk: 12 mm och 0,09 g. Äkta: 14 mm och 0,22 g.

Även för svenska brakteater finns det förfalskningar av olika bokstavsbrakteater, som tillverkades på 1700- och 1800-talen. Det kan antingen handla om rena fantasimotiv (se Bilder 8 och 9) eller förfalskningar av existerande typer (Bilder 10–12). Dessa karaktäriseras av ganska tafflig konstnärlig stil, ett fint stämpelsnitt och att detaljerna inte flyter ihop. Dessutom saknar förfalskningarna den mjuka formen på frånsidan. Detta beror på att de ofta har präglats med en positiv stamp från frånsidan.

Kännetecken hos moderna förfalskningar av brakteater

På senare år har flera moderna förfalskningar av brakteater dykt upp på marknaden – inte minst på eBay och Tradera (se Bilder 13–18). Kvaliteteten på förfalskningarna varierar. Det finns några kriterier som man kan gå efter för att avslöja och identifiera moderna falska brakteater:

- Vikten är felaktig. Oftast är den för hög (se Bild 16);
- Baksidans spegelvända bild av präglingen har hårda kanter jämfört de äkta som har mjuka kanter;
- Präglingen saknar fördjupning ("vertiefung"), dvs. reliefen är alltså lägre än för de äkta. Förfalskningarna ger ett plattare intryck (se Bild 13–15);
- De är konstnärligt taffliga och av sämre kvalitet än de äkta (se Bilder 13–15, 17);
- Detaljerna på äkta brakteater flyter ihop, vilket de inte gör på de falska (se Bilder 13–15).
- Om flera förfalskningar av samma typ dyker upp på kort tid så är de oftast stampidentiska (se Bild 16);
- Metallegeringen är felaktig.

Bild 13a och 13b. Falsk och äkta brakteat från Anhalt, anonym markgreve, 1245–1300.
Katalog: Thormann 338. Falsk: 21 mm och 0,42 g. Äkta: 22 mm och 0,87.

Bild 14a och 14b. Falsk och äkta brakteat från Naumburg, Biskop Berthold II, 1186–1206.
Katalog: Kestner 1988. Falsk: 36 mm och 0,87 g. Äkta: 37 mm och 1,00 g.

Bild 15a och 15b. Falsk och äkta brakteat från Kolberg, Biskopar av Cammin, ca 1300.
Katalog: Dannenberg 101a. Falsk: Okänd diameter och vikt. Äkta: 14 mm och 0,31 g.

Bild 16a och 16b. Falsk och äkta brakteat från Donauwörth, Kejsare Friedrich II, 1215–50.
Katalog: Steinhilber 125. Falsk: ca 23 mm och ca 1,00 g. Äkta: 23 mm och 0,83 g.

Bild 17a och 17b. Falsk och äkta brakteat från Memmingen, anonym kejsare, 1260–70.
Katalog: CC 244. Falsk: Okänd diameter och vikt. Äkta: 20 mm och 0,47 g.

Bild 18a och 18b. Falsk och äkta brakteat från Markdorf, herrskap, ca 1250.
Katalog: CC 254. Falsk: Okänd diameter och vikt. Äkta: 20 mm och 0,38 g.

Sedan finns det ett åttonde kriterium för att identifiera förfalskningarna. Förfalskningar har ofta "tomma fläckar" eller ytor i bakgrundsfälten som inte utnyttjas (se Bild 15, 17 och 18). Eftersom medeltida brakteater är nära länkade till periodiska myntindragningar, krävdes det att brakteaternas utseende förändrades mellan varje utgåva (Svensson 2016:1123). Det var då viktigt att utnyttja brakteatens hela yta med olika symboler eller bitecken för att folk lätt skulle se skillnad på giltiga och ogiltiga mynt. En slutsats av detta är att de moderna förfalskarna (liksom många andra) helt enkelt inte har känt till att brakteaterna var kopplade till *Renovatio Monetae*.

Under senare år har en ny typ av förfalskningar av både tvåsidiga mynt och brakteater dykt upp på marknaden. Förfalskarna använder laser för att skanna ett äkta mynt – helst i god kvalitet. Bildfilen kan sedan användas för att tillverka en stamp. Här är flera tekniker möjliga: mekanisk fräsning, gnistbearbetning eller laser. Designen på brakteatförfalskningar som använt denna teknik kan vara mycket lika äkta brakteater. Förfalskarna har emellertid ofta misslyckats med brakteaternas karakteristiska egenskaper; man har dels missat att detaljerna i motivet på äkta brakteater ofta flyter ihop och lämnar små rena ytor, och dels misslyckats med den mjuka spegelvända bilden på framsidan (se Bilder 16–18). Troligtvis beror falsariet på att man inte använt ett korrekt mjukt underlag.

Referenser

- Kluge, Bernd, 2007, *Numismatik des Mittelalters: Handbuch und Thesaurus Nummorum Medii Aevi*. Münzkabinett Staatlichen Museen zu Berlin och Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Berlin och Wien.
- Mäkeler, Hendrik, 2010, *Reichsmünzwesen im späten Mittelalter, Teil 1: Das 14. Jahrhundert*. Vierteljahrschrift für Sozial- und Wirtschaftsgeschichte, Vol. 209. Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- Nathorst-Böös, Ernst, 1973, *Hela världens tjuv*. Norstedts, Stockholm.
- Paszkievicz, Borys, 2009, *Brakteaty – pieniądz średniowiecznych Prus*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.

Svensson, Roger, 2016, 'Periodic Recoinage as a Monetary Tax: The Rise and Fall of the Bracteate Economy', *Economic History Review*, Vol. 69(4), s. 1108–31.

Thiel, Rainer, 1990, *Die Brakteaten-Fälschungen des Nicholaus Seeländer (1683–1744) und seine "Zehen Schriften" zur mittelalterliche Münzkunde*. Verlag der Heidelberger Münzhandlung, Heidelberg.

Fotografier

Dr. Busso Peus Nachfolger, Frankfurt am Main: 7a

Fritz Rudolf Künker, Osnabrück: 2

Herzog Anton Ulrich-Museum, Braunschweig: 4a, 5a, 6a, 13a, 14a

Paszkievicz (2009): 3

Roger Svensson: 1, 4b, 5b, 6b, 7b, 8–12, 13b, 14b, 15b, 16b, 17b, 18b

Fotografierna är avbildade i 150 procents storlek.

English summary

Forgeries of coins can either be contemporary or modern. Already in the Middle Ages it was well-known that bracteates were considerably more difficult to counterfeit than two-faced coins. The main reason is that bracteates are struck with a more complicated technology, originating from gold-smithing. Therefore, most bracteate forgeries have been produced in the 18th century and onwards. Compared to original bracteates, modern bracteate forgeries often have: 1) an incorrect weight; 2) a lower relief; 3) sharper contours on the reverse; 4) an artistically clumsy design; 5) been struck with the same die if there are several specimens; and/or 6) empty fields in the back-ground.